

Võitluses vabaduse eest 20 a. tagasi

Isiklikke mälestusi

(Väljavõte koguteosest: „Iseseisvuse tuleku päevil“ 1923)

20 aastat tagasi, jaanuaris 1918 algasid Eesti läbirääkimised teiste riikidega.

Mul tuli sõita Inglismaale, kuhu mind määrati delegaadina taotlemale Eesti iseseisvuse tunnustamist ja kuhu poole ma välja sõitsin uue ning vana kalendri vahetusel, 1./14. veebruaril — keskööl. Kadusin, ilma et oleksin korteriperemehele lähemalt seletanud, kuhu sõidan, sest meie saatkonna minek pidi olude sunnil salaja sündima.

Järgmisel päeval olin juba Helsingis, kus kohtasin Eesti delegaate, kes olid määratud teistesse riikidesse.

Meie edasipääsemine oli väga küsitav. Viivitada aga meie enam ei tahtnud ja kuna Mäntuluotu'sse, Pori eelsadamasse, lähemal päevil oli Rootsist laeva oodata, siis sõitsime kõik Porisse.

Sõit oli huvitav ja raske. Eriti Tamperest läbi, kus oli vist punaväe päästaap, sest mitte kaugel säält oli juba sõja eellin. Meiega ühes rongis sõitis väga palju välismaalasi, eriti Peterburist tulnud välisaatkondade inimesi. Sellepärast oli suur ruumipuudus väikeses Poris. Leidsime siiski juba esimesel öhtul ulualuse, otse vaksali juures, kus ühte väiksesse tuppa asusime neljakesi — Menning, Martna, Kull ja mina, kuna Virgo kuskil mujal peavarju leidis.

Järgmisel päeval algasid keerdkäigud, kuidas edasi saada. Laeva tulekust ei teatud Poris midagi. Arvati, et see päris võimatu olevat, kuna jää oli äärmiselt tugev. Katsusime luba saada läbi frondi minekuks. Alguses olid kohalikud punased võimud sellega päris nõus — meile aitas palju kaasa väliskomissariaadi „toveri“ soovitusunnistus ja Virgo ning Martna Soome olude ja inimeste tundmine. Kui meiega aga ka välismaalased sõita tahtsid, muutsid soomlased oma seisukoha, ja ähvardasid meid kõiki linnast välja saata. Viimaks, pikkade seletuste pääle, jätsid nad meid, kõiki välismaalasi, linna — laeva ootama.

Kuna teistel saadikutel oli õnnestunud Helsingis Rootsi viisat kätte saada, Tõnissoni toetusel, tuli minul seda nüüd Porist muretseda. Lõpuks saingi loa, kuid mis puudus, oli laev ja ei teatud millal tuleb. Niipalju oli aga kindel, et ta tingimata tuleb: ka kohalik Rootsi konsul teadis juba sellest kõnelda.

Iga päev tõi Martna kohalikust lehe toimetusest meile uudiseid, kuid üldiselt olime puudulikult informeeritud. Teadsime ainult, et sakslased uuesti pääletungima hakanud ja sõda Saksa-Vene vahel uuesti käimas. Et lähemaid teateid saada, läkitati mind Helsingisse, kuhu 27. veebruaril jõudsin. Parajasti olid sinna sõja- ja kroonu laevad tulnud, muu seas ka minu hääd tuttavad kaptenid: Loosberg ja V. Horst, kelle juures kohtasin vist kapt. Buschiga, kes Tallinnast ühe

viimase laevaga välja oli sõitnud ja kindlasti teadis tõendada, et Tallinnat ei ole pommitatud.

Nende meremeeste käest saime teateid viimase aja kohta. Liiga rikkalikud need küll ei olnud, kuna meremehed viimasel ajal maale ei pääsenud. Teati kõnelda mingisugusest päästekomiteest ja manifestist, ning mõnest päevakäsust, kuid ainult kuulujutuna. Kellelgi juhtus paar päevakäsku kaasas olema, kuid puudus just manifest ja päevakäsk nr. 5, valitsuse koosseisu kohta.

Kohe pääle Porisse tagasi jõudmist tuli reidile kaks Rootsi laeva, — kuid üks nendest vajus meie silmade all, jää läbi purustatuna, põhja. Järele jäänud laeva pääle võõraid ei võetud: sinna said pääle ainult rootslased, kuna meist siiski pr. Tõnisson pääle võeti, mis meile suureks õnneks oli, sest ta viis J. Tõnissonile kirjad ja tarvilised Maanõukogu dokumendid edasi.

Kuulsime, et ainuke tee Rootsi on üle Abo. Sinna tulla Rootsi laev. Muud midagi ei jäänud üle, tuli sinna sõita.

Peale 2-nädalalist ootamist sõitsime Porist Abosse. Menning, Virgo ja Martna sõitsid otse. Kull jäi Porisse veel päevaks maha. Et aga meie teated kodumaalt puudulikud olid, tegime Pustaga Porist reisi Abosse kõverdi, Helsingi kaudu, et viimaseid teateid saada (6. III 18.). Suuremat selgust polnud aga ikkagi.

Rongile tõtates nägin varajast ajalehe-müüjat, kellel ka Peterburi lehtede pakk kaasas oli. Võtsin kõikidest nendest eksemplari kaasa. Õnnelkombel leidsime „N. Wek.“ pikema artikli sündmuste kohta Eestis, ühes iseseisvuse manifesti sisuga ja Ajutise Valitsuse koosseisuga, mis jäigi meile tükiks ajaks ainsaks informatsiooni-allikaks.

Abos, enne Alandi sõitmist, käidi veel välismaa konsulaatide ja punaväe staabis kuulamas, kas Rootsist mitte mõni laev Abosse ei tule, Rootsi haigeid ära viima, nagu kuulda oli. Kuna laeva tulek esialgu kindel näis olevat, selgus aga pärastpoole, et sellele lootma jääda ei või. Seepärast algas 8. märtsi varahommikul sõit umbes 20 hobusega Marienhamni poole.

Esialgu läks sõit õige rahulikult. Ilm oli ilus, tee hää ja ei puudunud teatud romantika sõita pika karavaniga Soome ilusates skäärides. Muuseumis sõitis kaasa ka Inglise asekonsul Helsingis ja mitu Inglise perekonda, nende hulgas ka Gerhardi perekond, kelle üks poeg Charles oli pärastpoole Eesti lennuväes instruktoriks ja sai 1. mail 1919. a. Tallinnas surma, merre kukkudes.

Õhtuks jõuti Kumlinge saarele, kus külavanem reisijate vastuvõtmist oli hästi korraldanud, Abo ekspeditsiooni-kontoriga ühenduses olles. Eesti saatkond sattus just külavanema juurde korterisse, kes võõraid väga lahkelt vastu võttis, neid sooja pudruga, kartulite ja piimaga kostitades (leiba oli külaelanikel vähe). Küsisime, mis Marienhamni poolt uudist kuulda, kas sääl mitte võõrad väed pole maale tulnud, sest Abos kõneldi Rootsi vägede tulemisest Aalandisse. Ja Helsingis kuulsin Vuolijoki'de juures enne ärasõitu, et Soome valged olevat sakslasi appi palumas käinud ja et olevat enam kui kindel, et sakslased seda teevad, ja juba õige pea.

Kumlingest midagi uudist teada ei saadud, ja tuli edasi sõita.

Järgmisel päeval, lõuna ajal, peatusime jällegi ühel saarel, kuid sääl olid juba maal Rootsi sõdurid oma valgete talimütsidega. Kuid siin ei teatud sakslaste maaletulekust midagi, samuti ühendusest Rootsi ja Aalandi vahel, vaid selgus, et sõita tuleb mitte Marienhamni vaid Ekerösse. Konsul teeriti Inglise asekonsulit, kas edasi sõita, või mitte. Asekonsul arvas, et meie edasisõita võivat, kuna kindlasti teada ei ole, kas sakslased on Aalandis, ja et ka päev enne seda Inglise transport edasi läinud, mille kinnihoidmist pole kuulda; rootslastega peaksime meie aga heas vahekorras olema. Konsul arvas veel, et kuigi sakslased Aalandis peaksid olema, ei võiksid nemad meile kui erapooletutele takistusi teha, kuna ka Venemaa rahule olevat alla kirjutanud. Teine lugu olevat nendega, inglastega, mispärast nemad meiega enam kaasa ei sõitvat, vaid ootama jäävat. Kõige selle järelduel võtsime esimesed saadaval olevad hobused ja sõitsime edasi. Tundmus oli õudne, kuid pidi ruttama: vahest saab veel enne sakslaste Aalandisse tulekut läbi, sest kõiki teateid arvesse võttes oli selge, et sakslased Aalandisse tulevad.

Teel tulid mõned inimesed Aalandist vastu ja neilt kuulsime, et sakslased juba esimesel saarel, Vårdös, olevat. Kuulasime sõnumi ära, vaatasime vaikselt üksteisele otsa: igauks sai aru, mis hädaoht meid varitseb. Sõitsime edasi, sest tagasisõit oleks tähendanud ülesannete täielikku mahamatmist.

Ja tõesti, kui lühikese aja pärast saarele jõudsimme, nägime sääl vahisõdureid ning varsti peatas meid terve vahisalk. Oli vaja dokumendid ette näidata, seletada reisisihti. Läksime komandantuuri, kus meid saksa leitnant ja üks soome valgekaardi esindaja vastu võtsid. Menning ja Martna kui suured saksa keele mehed, olid päämisteks jutuaajajateks. Tegime lõbusad näod, et oleme Tallinnast ja sõidame Stokholmi Ekerö kaudu. Leitnant ei hakanud pikemaid takistusi tegema ja laskis edasi sõita, käsku andes, et peame järgmisel saarel, Aalandi pääsaarel, jälle komandantuuri ilmuma. Nii olime siis juba täiesti Saksa meelevalla all, kuid liisk oli heidetud, ja mängu pidi edasi jätkama seni kui võimalik. Usk, lõksust välja pääseda, oli väga väikene.

Aalandi saartele jõudes peatati meid teistkordselt, küsiti jällegi passe. Seekord juhtus esimese hobusega sõitma Schwalbe, meie pärastine konsul Helsingis, ja mina. Pistsin sõdurile oma venekeelse passi kätte, see ei mõistnud muidugi vene keelt lugeda, küsis, kas meie kõik ühest kompanist oleme, — ja lubas meid edasi sõita. Pääküsitleja sõdur toonitas, tal olla vaja ligemasse külla võid minna tooma ja palus end saani kaasa võtta. Muidugi lubasime meie seda lahkelt, sest ükskõik, kas sõdur meiega kaasa sõidab või mitte, vahi all oleme ikkagi. Sõidu ajal ajasime lõbusat juttu. Kõnelesin oma Berliini üliõpilasajast, joomapidudest, üliõpilaste seltsidest jne., kuni mees ära nähes, et sõitjad kardetavad pole, viimaks ühes külas, kus sõjaväe staap asus, maha läks ja meid üksi edasi sõita laskis.

Õhtul pimedas jõudsimme sinna külla, kuhu meid komandantuuri minna kästi; nõudsimme komandandiga kokkusaamist, seda enam, et voorimehed tõrkusid meid edasiviimast.

Kokkukogunud sõdurid ja keegi ohvitser teatasid, et komandant polla siin, meil tulevat mõni kilomeeter edasi sõita, postimajja, kus oma dokumendid ette peame näitama. Voorimeeste vastutõrkumise päale edasi sõita, kõrgatas üks pikakasvuga sõdur voorimeestele, et tuleb edasi sõita, — ja voorimehed sõitsid edasi. Viimaks jõudsi ühte postijaama, kus peatusime ja kellegi härra poole pöördusime, kellele kiri oli antud, et see meile hobuseid edasi muretseks. Õnnkombel oli see härra just Ekeröst tulnud, polnud veel jaamast saanud ära minna, ja meie hakkasime temaga kohe asju õiendama. Vahepääl kaeti meile õhtulaud. Võtsime, mis meil omal kaasas oli, jaamapidajad andsid, mis neil oli, ning katsusime ennast nii kodus tunda kui võimalik.

Et aeg hiline ja komandant paar kilomeetrit jaamast eemal, siis arvati, et meie rahulikult võime öö jaamas olla; muist inimesi võivat arsti juurde öömajale minna, mis ka sündis. Meie teised jäime aga jaama, ja säälsel selgus, et kui edasi sõita tahame, siis peame täna õhtu sõitma, olgugi et aeg hiline, sest laev minevat Ekeröst kell 10 hommikul Rootsi. Hobuseid olla võimalik saada ainult ligema kõrtsipidaja käest, kelle hobused parajasti tühjal jaamas viibivat, ja nendega võiks peagi edasi sõita, seega 5—6 kilomeetrit õhtul veel ära sõites.

Olgugi et kõik väsinud olid, haarati sellest ettepanekust häämelega kinni, kuna sel teel mitte ainult lähemale ei saanud sihile, vaid ka komandantuuri ülekuulamisest pääseti, mis edasisaamise võimalusi ikka suurendas. Kutsuti siis telefoni teel teised unepäält öökorterist välja ja sõideti edasi. Kõrts, kuhu viimaks jõuti, oli võõraid täis, nende hulgas ka üks saksa veltveebel, kes aga õnneks terve õhtu perenaisega kaarte mängis ja võõraid tülitama ei tulnud. Meie saatkond sai omale väikese toakese. Palusime keeta kartuleid ja natukene teed, mida ka tehti. Seadsime kõik korda, et kõige hiljem kella 5—6 ajal välja sõita. Sõjaväelises korras heideti natukene puhkama. Hommikul enne päeva oldi jälle jalul ja sõit läks edasi. Ühest mäest alla minnes, läks üks saan ümber ja nii õnnetult, et Martna peaaegu surma pidi saama, telefoni posti vastu kukkudes. Õnneks ei olnud Martna ja saani vigastused suured. Viimaks, 10-nda märtsi hommikul (pühapäev) jõuti Ekerösse varsti päälle kella 8, igatahes aegsasti enne kella 10, kusjuures ka Vardös mahajäänud reisijad — Daani kullerid — meile järele jõudsid.

Sõitsime otsekohe merele Rootsi laeva juurde, kuid oma ehmatuseks nägime säälsaksa dreadnoughti „Rheinland“, terve rea saksa transportlaevu, ühe rootsi sõjalaeva, — ja mitte ühtegi reisijate-laeva. Kuulasime järele ja saime teada, et Rootsi laev olevat juba kell 6 ära sõitnud; kas uus tuleb ja millal tuleb, selle üle puudusid teated. Igatahes saatsime Pusta ja Schwalbe kui bürgeri moodi välimusega härarad Rootsi sõjalaeva komandöörile ennast esitlema, toonitades meie saatkonna diplomaatilist laadi ja Rootsi valitsuse luba meid Poris päälle võtta. Komandöör ei teadnud loast midagi, lubas aga Stokholmist järele pärida, kust ta jaatava vastuse sai.

Meile soovitati esialgu ootamist kohalikus kõrtsis, mida ka tegime. Meeleolu oli väga halb. Igasugused fantastilised plaanid regedega

üle Botnia lahe sõita mõlkusid meeles, kuid need ei suutnud palju rahustada. Viimaks saime kuulda, et oodatakse teisipäeval Rootsi sõjalaevu siiski Ekerösse, kuna neljapäeval ka reisijatelaev tulevat, mis aga mitte kindel ei olevat.

Sundisime endid täielikule rahule ja hakkasime ekskursioone Ekerö ümbrusesse tegema...

Schwalbe ja Menning olid vahepääl meremeestelt värskeid lehti saanud, kus muuseas Brest-Litovski rahuleping sees oli.

Viimaks teisipäeval ilmus laev, Rootsi suurtükipaat „Svenskund“. Suurest rõõmust vaimustatud, tahtsime otse laevale minna olukorda selgitama. Kella 11 paiku sõitsime välja merele, kuid meie üllatuseks olid juba kõikidele teedele saksa patrullid üles seatud. Esimesele patrullile seletasime julgel sõnal, et sõidame rootsi laevale, ja see laskis meid läbi. Kuid sääl tuli teine saksa sõdur meile risti teele ette, sõimas esimese sõduri läbi ja teatas, et meil olevat vaja staapi minna, oma dokumente ette näitama, sest Soome valgetelt võimudelt Marienhamnist olevat käsk tulnud, mitte kedagi ilma Soome valgekaardi viisata välismaale lasta.

Pidime käsku täitma. Laskime voorimehed minema ja läksime staapi, mis kohalikus tollihoones asus. Sääl seadsime ennast sappa ühes teiste reisijatega, kes juba enne sinna olid tulnud. Oli selge, et meie seisukord on nüüd kriitiline, mis seda selgemaks sai, kui üks Daani ärimees vähipunasena staabi toast välja tuli. Esialgu oli meil plaan oma sihti varjata, toonitades kaubanduslikke jne. ülesandeid Stokholmis, kuid pea leidsime, et seda väga raske läbi viia on ja jätsime Menningi hooleks seletuse, kes esimesena meie poolt minema pidi. Teda kuulati üksi 20 minutit, siis astusime kõik sisse. Esiteks Menning kui hää saksa keele mõistja, kõnemees ja pastor emeritus, teiseks Martna kui samuti Saksamaale mineja, kolmandaks Pusta, oma imponeeriva suure kasukaga, iseäraliku passiga Helsingi punaste valitsuse poolt, kus tema seisis „meštšanin“ puuduliku vene keele tundmise tõttu ära vahetatud sõnaga pomeštšik ja muutunud rootsikeelseks mõisaomanikuks, siis Soome valgete passiga Virgo ja lõpuks mina ise — tol korral maameheliku välimusega, suure habemega ja soome läki-läkiga. Üldised küsimused kestsid edasi, Martna ja Menning näitasid kõik oma volitused ja memorandumid küsijatele ohvitseridele ette, vaadati ka Pusta passi, mis väliselt Martna ja Menningi omade sarnane, Prantsuse viisa ei puutunud silma, ja midagi kahtlast ei leitud ei paberites ega käitumises. Küsiti, kas kõigil samasugused passid on, millele jaatav vastus järgnes; ja ei hakatudki kõiki pabereid läbi sorima.

Minu seisukord oli eriliselt raske; teised ütlesid rahuliku südamega „jah“, sest et neil tõesti olid soomlaste poolt väljaantud passid. Virgol küll Soome „valge“ valitsuse poolt, teistel „punase“ valitsuse poolt. Minu pass aga oli välja antud Peterburis, enamlaste sisekomissariaadi välisosakonna poolt, kolmeks kuuks Stokholmi ja Kopenhaageni „ühenduse loomiseks okupeeritud saartega“, kuid sääl olid pääl viisad Inglismaale Peterburist ja Prantsusmaale Helsingist. Päälegi

oli teiste ja minu pass ka väliselt lahkuminevad: neil pruunikas, minul — must, hulga vähema formaadiga.

Ütelda aga, et minu pass on teissugune, oleks tähendanud minu passi erilist revideerimist, kus ilmsiks oleks tulnud meie sõidu tõsine siht, et meie nii süütud Saksamaale sõitjad polegi, et minu ülesanne on ju teatud viisil salaluure-laadiline; siis oleks järgnenud ka teiste passide revideerimine, kus oleks selgunud ka Pusta Prantsuse ja Virgo Prantsuse ja Inglise viisa jne. Selle tagajärg oleks igatahes meie edasisõidu lõpp olnud: paremal korral oleks meid üle Liibavi kodu tagasi saadetud, pahemal korral oleksime mööda saatnud omad päevad kusagil Rügeni või mujal laagris või vangimajas, kuni sõja lõpuni.

Kuid ütelda, et meie passid kõik samad, tosina meeste silmade all nimetada väiksemat musta passi pruunide passidega sarnaseks, tähendas äärmist riisikot, mis hää õnne korral siiski võimaldab delegatsioonile edasipääsemist, olgugi et vähemagi kontrolli juures samuti reisil lõpp on, mis isiklikult aga tähendab kindlasti koha pääl väljakohut ja mahalaskmist. Kuid valikut ei olnud — ka vähema võimaluse edasipääsemiseks pidi ära kasutama. Ja kindlasti, nagu poleks midagi olnud, vastasin ka mina ühes teistega „jah“.

Paari tunni pärast oli sõiduks Rootsi sõjalaeval vormiline luba käes, sääl tuli uus ülekuulamine juurdetulnud „Rheinlandi“ komandööri enese poolt, kes mingil tingimusel ei tahtnud meile sõiduluba anda, vaid otsekohe „als Kajütpassagiere“ transport Giessen'iga Danzigi viia tahtis. Suure vaevaga kõnelesime meie ennast sellest õnnest välja, ja saime lõpulikult loa edasi sõita. Kohe läksime vahi saatel Rootsi laevale, et sõidutähti kätte saada, ja alles pärast seda, kui meil need käes, jättis meid saksa vahisõdur maha. Veel samal õhtul saatsime kõik paberid ja asjad „Svensksundile“ ära, et kui peaks meid endid öö jooksul kinni peetama, saadetised siiski pärale jõuaksid. Hommikul vara, enne päeva olime juba teel, jõudsim „Svensksundile“. Laevalaale jõudes hingasime juba vabamalt. Alles siis, kui „Svensksund“ 14. märtsil kell 7 minema sõitis, jäime rahulikuks.

Nii olime meie päästetud ja jõudsim Euroopasse.

Ekerös vabas vangis olemist kasutasime ära, et seisukorda läbi arutada. Leidsime, et vaja on senisele memorandumile anda lisa, mis viimaseid sündmusi selgitaks ja juba lõpulikult formuleeriks, mida meie öieti välisriikidelt tahame, nimelt: meie ei ole mitte ainult memorandumite üleandjad teatud maadel, vaid kui iseseisvuse tunnustuse nõudjad, kelle maa lõpulikult iseseisev.

Peab tähendama, et selles mõttes kõnelesime meie Virgo ja Seljamaaga juba Peterburis, jaanuari lõpul, liitriikide saadikute juures käies.

Stokholmi jõudes kuulsime rõõmuga, et Tõnisson hulga tööd oli ära teha suutnud, võideldes Rüütelkonna saatkonna vastu erilise protestiga 4. veebruarist, — muuseas kontakti loonud liitlastega ja ka sakslastega, enne kui nemad meie maa äravõtmist algasid.

Lõpuks 9./4. jõudsin mina Londoni. Reis oli lõppenud.

Londonis algas kibe töö. Kõik oli uus, ühtegi sidet ei olnud,

olude tundmine napp, ka keeleoskus ja raha puudusid. Oma inglise keele tõlgiks olime sunnitud tarvitama Odessast päritolevat kreeklast!

Õnneks läks Virgol korda üles leida oma Helsingi tuttavat Soome saadik Holsti't, kes igatviisi meid aitas ja muuseas meid esitles välisministeeriumi Vene ja Balti asjade aruandjale professor Simpsonile, kes oli nii häätahtlik meie vastu.

Mitu päeva kulus meie olude selgitusele ja tarvilistele lisamemorandumitele, kus juba kirjalikult pidime oma soove formuleerima, kindlal ning lõpulikul kujul. Eelmisest on selge, kui raske see oli. Välja läksime ainult memorandumit ära andma. Teel saime teada, et sakslased maale sisse tulnud, et valitsus küll enne midagi dekreteerinud, kuid mida just, polnud tähipäälselt teada. Üks asi oli aga kindel — meile antud volitused ja moment kohustasid selgesti ära ütlemä, mis rahva tahtmine, kõrvale jättes sisemisi ja ajutisi määrusi Maa-päeva otsustes.

Säärases seisukorras langes minule kui juristile lõpulikult fikseerida meie soovid, mida kolme teesi kokku võtsime, ja nimelt: meie palume Briti valitsust 1) tunnustada Eesti demokraatliku Vabariigi iseseisvust kogu tema etnograafilistes piirides, kuhu hulka kuuluvad ka saared, 2) tunnustada Maanõukogu poolt moodustatud Ajutist Valitsust ainsaks seaduslikuks võimuks Eestis, ja 3) lubada Eestil osa võtta üldisest rahukonverentsist, et võimaldada temale kaitsta oma huve ja üles võtta Eesti alalise neutraliteedi ja selle rahvusvahelise garanteerimise küsimusi.

Välisminister Balfour võttis meid vastu 23. aprillil. Olime sääl kõik kolmekesi, Pusta, Virgo ja mina. Vastuvõtmisel oli juures välisministri alaline abi lord Hardinge, endine India asekuningas ja saadik Peterburis, kes selletõttu ka Tallinnat tundis, kus ta kuningas Edward VII — Nikolai II kokkusaamisel oli viibinud. Mina, kui kohalik saadik, pidasin Balfourile tervitus- ja seletuskõne, mille päämõte oli järgmine: meie peame Briti riiki väikerahvaste kaitsjaks. Oleme kindlad, et suveräänne ja vaba Eesti rahvas alati kõige südamlikumata vahekorra suure demokraatliku Ühendud Kuningriigiga alal hoiab. Täname tema Majesteedi Valitsust, et see tunnustanud eesti rahvale täielise õiguse rahvuslikuks enesemääramiseks (tähendades sellega Peterburis ja Stokholmis saadud vastuseid). Balfour lubab uurida meie dokumente ja esitab mõned küsimused: Teie maa on siis nüüd okupeeritud; need on siis teie aadel, keda vaevalt 0,5 protsenti terve rahvast, kes ühendust soovivad Preisimaaga; küsib, kas tahame ikka täielikku iseseisvust, või rahuldaks meid autonoomia uuendatud Vene impeeriumis, — mille pääle seletame, et meie tahame olla täiesti iseseisvad, kuna tulevase vahekorra Venega vaba rahvas ise ära määrab. Küsib, kas meie, keda paar miljonit, pole liig väike rahvas, kõneleb Tallinnast kui kaubanduslinnast, küsib kas senised Briti vastused meid ei rahulda, mille pääle tähendame, et vaja oleks tunnustada mitte Asutavat Kogu, keda pole ega keda ei saa valida, vaid Maanõukogu ja tema poolt loodud valitsust. Balfour lubab teha mis võimalik ja mõne päeva pärast vormilise vastuse anda.

Sõbralik audients kestis üle poole tunni ja jättis meis, delegaa-

tides, unustamata mulje. Päälegi oli see esimene ametlik audients, mis meie iseseisva rahva ametlikud esindajad suurriigi välispoliitika juhi juures saanud, kogu meie poliitilisele tulevikule otsustav. Sest Briti seisukoht on mõõduandev teiste liitlaste juures, seda enam, et vastus Briti poolt vist mitte ilma teisi liitlasi konsulteerimata ei tule. Absoluutset tunnustust meie ei oodanud, küll aga konditsionaalset *de facto* tunnustamist, mis meie seisukoha rahvusvaheliselt palju tugevamaks teeb edaspidises võitluses iseseisvuse eest rahvusvahelises läbikäimises.

Kogu meie esimestest teadetest jäi mulje, et meie iseseisvust vaevalt tõsiselt võetakse, vaid et seda peetakse diplomaatlikuks mänguks, mis varem ehk hiljem uuendatud Venega ühendamiseks lõpeb. Seda mõtet avaldas pärastpoole Pustale Pariisis säälne Vene saadik Maklakov, kes väga imestanud oli, kui kuulis, et meil iseseisvusega tõsi taga, ja et see ainult manööver pole enamlastest pääsemiseks ja Saksa võimu alt diplomaatiliselt vabanemiseks.

Nädala pärast, 3. mail 1918 saime kätte oma riikliku iseseisvuse *de facto* tunnustamise Maanõukogu ja Ajutise Valitsuse tunnustamise näol, kelle esindajana mind „informal diplomatic representative“ nime all ka vastu võeti: mitte ametlik, kuid siiski diplomaatiline esindaja.

Sellele järgnes pool aastat pinevat tööd Inglise valitsuse juures ja seltskonnas Eesti huvide kaitsmisel, väheste sidemetega kodumaaga.

Vajalikku raha tuli hankida ise, mille muretsemisel meie meremeestel on unustamata teened.

11. nov. 1918 oli üldine rõõmupäev: liitlased sõlmisid vaherahu sakslastega. Ei iialgi enne ega pärast pole vist keegi külma Londoni näinud nii üleannetuna ja lapselikult rõõmsana. Välisministeeriumis oli aga töö täies hoos ja minagi läksin sinna, et üle anda meie esialgseid soove rahulepingu suhtes.

Minu nõudmised olid lihtsad — vormiliselt soovisin E e s t i osavõttu üldisest rahukonverentsist, sisuliselt pidasin tarvilikuks: 1) et Saksa väed Eestist evakueeruks ja Eesti valitsust ei segaks tema tegevuses, 2) et Eesti Vabariigi iseseisvust tunnustataks, ja rahvusvaheliselt garanteeritaks, 3) et Eesti alalist neutraliteeti garanteeritaks, 4) et Eestile tema rahvuslikud piirid kindlustataks, 5) et Eestile kõik sakslaste poolt äravõetud varandused tagasi antaks, 6) et meile sõja läbi saadud kahjud tasutaks ja 7) et Saksa Eesti sõja- ja poliitilised vangid vabastaks.

Varsti hakkas telegraaf Tallinna ja Londoni vahel töötama, mis tõi teateid seisukorra tõsidusest. 20. nov., pääle pinevat tööd, selgus, et Briti meile laevastikuga ja sõjariistadega abi annab, ja 12. detsembril jõudis laevastik Tallinna, millest adm. Freemantle mulle teatas, hoides sõrme kaardil Tallinna kohal. Rõõm oli suur, tarvilik abi oli kohal, see polnud mitte hiljaks jäänud, nagu 1343...

Meie töö esimene järk oli lõppenud. — Uus ajajärk Ida-Euroopas ja meie ajaloos oli tõsiasi.